

Iwona Krycka-Michnowska

Katedra Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej
Uniwersytet Warszawski

EMIGRACJA ROSYJSKA W MIĘDZYWOJENNEJ WARSZAWIE: ALEKSANDR CHIRIAKOW

Key words: Russian emigration, interwar Poland, Aleksandr Khiryakov, cultural activity

Emigracja Rosjan do odradzającej się Rzeczypospolitej w pierwszych latach po rewolucji miała charakter masowy, jednak precyzyjne określenie jej stanu liczebnego, mimo otwarcia wielu do niedawna niedostępnych archiwów, nadal sprawia historykom trudności [Трошкина 2006, 56-66]. Większość uchodźców, z których znaczną część stanowiła inteligencja, traktowała Polskę jedynie jako etap tranzytowy w drodze do krajów Europy Zachodniej, wyrastających na ośrodki intelektualne i polityczne rosyjskiej diaspory. Do pozostania w wyniszczonej wojną Rzeczypospolitej nie usposabiała trudna sytuacja społeczno-ekonomiczna kraju oraz złożone uwarunkowania historyczne: świeża pamięć Polaków o rozbiorach, utrwalone przez wieki negatywne stereotypy etniczne oraz uprzedzenia i traumy. Budowaniu zaufania oraz przyjaznych relacji między emigrantami a społeczeństwem polskim i władzami państwowymi nie sprzyjały także, jak zauważa Wojciech Stanisławski, uczucia „postkolonialne” żywione przez część Rosjan oraz obawy Polaków przed ich „rewizjonizmem” lub „radykałizmem”, szczególnie że znaczny odsetek emigrantów stanowili żołnierze i oficerowie armii rosyjskiej oraz urzędnicy o monarchistycznych przekonaniach [Станиславский 2006, 91-96].

Warto przypomnieć, że mimo niesprzyjających okoliczności rosyjska diaspora prowadziła w II Rzeczypospolitej bogatą działalność kulturalną: funkcjonowało tu kilka wydawnictw, m.in. „Добро”, „Русские книги”, „Век культуры”; w okresie międzywojnia wychodziło w Polsce ponad sto gazet i czasopism, działały różnorodne organizacje społeczne i polityczne, m.in. Komitet Rosyjski (Русский комитет), Rosyjskie Towarzystwo Dobroczynności (Русское благотворительное общество) i Rosyjski Komitet Społeczny (Российский общественный комитет в Польше). Wyrazem instytucjonalizacji życia literackiego były grupy, salony

literackie oraz stowarzyszenia, jak: Tawerna Poetów (Таверна поэтов), Barka Poetów (Барка поэтов), Stowarzyszenie Literackie (Литературное содружество), Domek w Kołomnie (Домик в Коломне), Święta Lira (Священная лира), Związek Pisarzy i Dziennikarzy Rosyjskich (Союз русских писателей и журналистов в Польше); działalność prowadził także teatr – Rosyjskie Studium Teatralne (Русская драматическая студия).

Bez wątpienia jedną z najważniejszych postaci rosyjskiej diaspory w Polsce międzywojennej był Dmitrij Fiłosofow – niegdyś słynny petersburski dekadent, krytyk, eseista, publicysta, redaktor i wydawca, autor trzech wydrukowanych jeszcze przed I wojną światową zbiorów artykułów *Слова и жизнь* (1909), *Неугасимая лампада* (1912) oraz *Старое и новое* (1912). Przez lata przyćmiewała go sława Dmitrija Mereżkowskiego i Zinaidy Gippius, wraz z którymi na przełomie wieków ustanowił w Petersburgu mistyczne „trójbraterstwo”. Działalność kulturalna, publicystyczna, redakcyjna oraz polityczna, którą Fiłosofow prowadził w Warszawie po rozstaniu z pisarską parą w 1920 roku, pozwala go uznać za intelektualnego lidera rosyjskiej emigracji w Polsce międzywojennej. Ta nietuzinkowa postać przyciąga uwagę literaturoznawców od kilkunastu lat [Obłąkowska-Galanciak 2001; Mitzner 2014; 2015]¹. O wiele mniejsze zainteresowanie wzbudza jego otoczenie, w tym pisarze tzw. drugiego lub trzeciego rzędu, którzy sytuują się w obszarach ciągle jeszcze niedostatecznie eksplorowanych, dowodząc niekompletności badań nad rosyjską emigracją literacką².

Do pisarzy zapomnianych i zmarginalizowanych należy Aleksandr Chiriakow (1863-1940) – prozaik, poeta, krytyk, publicysta oraz autor wspomnień, którego działalność kulturalna w międzywojennej Warszawie, a zwłaszcza współpraca z gazetą Fiłosofowa „За Свободу!”, jest tematem niniejszego artykułu. Badania nad ówczesnym życiem kulturalnym oraz społecznym diaspory rosyjskiej, przede wszystkim zaś analiza prasy pokazują, iż Chiriakow aktywnie się w nie zaangażował, podejmując ważne dla emigracji inicjatywy.

Literacką reputację w Rosji zyskał głównie dzięki znajomości z Mikołajem Leskowem, a zwłaszcza z Lwem Tołstojem. Chiriakow był nierzadko postrzegany nie tylko jako znawca i popularyzator twórczości wielkiego pisarza, wydawca jego dzieł, autor książki *Жизнь Л.Н. Толстого* (1911) oraz licznych artykułów o nim³, ale również jako jego przyjaciel.

Zacznijmy od krótkiego przypomnienia biografii Chiriakowa, która obfituje w paradoksy i nieoczekiwane zwroty. Najobszerniej jego sylwetkę prezentuje

¹ Ten ostatni dokonał także wyboru i opracowania krytyki literackiej i teatralnej oraz publicystyki Fiłosofowa [Fiłosofow 2015, I, II].

² Należy przypomnieć tu zwłaszcza publikacje Tadeusza Zielińskiego oraz Iwony NDiaye (Obłąkowskiej-Galanciak), którzy położyli duże zasługi w zapoczątkowaniu oraz rozwoju badań nad rosyjską emigracją literacką w II Rzeczypospolitej.

³ Są to głównie teksty wspomnieniowe: *После юбилея* („Речь” 4 IX 1908), *Последняя встреча с Толстым* („Время” 1 XI 1910), *Уход в мир*, („Речь” 6 XI 1910), *Посмертные произведения Л.Н. Толстого*, („Нива” 1911, nr 45), *Мои встречи с Л.Н. Толстым*, („Новое слово” 1911, nr 1) i in.

artykuł Julii Rykuniny z 2011 roku *Глазами „толстовца”. А.М. Хирьяков и его воспоминания* [Рыкунина 2011, 243-268]⁴. Pisarz urodził się w guberni permskiej w rodzinie inżyniera górnictwa, ukończył średnią szkołę wojskową w Petersburgu, a następnie odbywał studia w Instytucie Leśnym. Debiutował stosunkowo późno, w 1887 roku wierszem *Бушевала ночью непогода злая*; w tym czasie zafascynowany poglądami religijno-filozoficznymi i społecznymi Tołstoja opuszcza Petersburg, by prowadzić na prowincji gospodarstwo rolne. Następnie rozpoczyna współpracę z Władimirem Czertkowem i redakcją wydawnictwa „Pośrednik” oraz nawiązuje znajomość z czołowymi pisarzami epoki, w tym ze wspomnianymi już Tołstojem i Leskowem, a także Czechowem, Mereżkowskim i Zinaidą Gippius.

Na przełomie wieków Chiriakow pochłonęła praca dziennikarska i wydawnicza: stanął wówczas na czele gazety „Сын Отечества”, był również współpracownikiem ponad dwudziestu innych periodyków w Rosji i za granicą (m.in. dzienników: „Русская жизнь”, „Час”, „Надежда”, „Новости”, czasopism: „Мир Божий”, „Вестник Европы”, „Русское богатство”, a także wydawanej w Londynie gazety „Свободное слово”); założył i redagował krytyczny wobec władzy carskiej dziennik o eserowskim profilu „Голос”. Dał się poznać jako autor artykułów publicystycznych, szkiców i opowiadań, krytyk teatralny i literacki, recenzent i felietonista oraz działacz oświatowy. Za swe przekonanania społeczne, krytykę Cerkwi i władzy oraz nawoływanie do zaprzestania i niweczenia wojen był kilkakrotnie więziony przez władze carskie.

Swoje pacyfistyczne poglądy Chiriakow przewartościował podczas I wojny światowej. Podobnie jak znaczna część inteligencji rosyjskiej z nadzieją powitał rewolucję lutową, natomiast skrajnie krytycznie odniósł się do bolszewików. Jego stosunek do nich dobitnie wyraża tytuł artykułu *Слуги дьявола* opublikowanego w jednodniówce „Газета-протест” sygnowanej przez Związek Pisarzy Rosyjskich z 26 listopada 1917 roku. Aresztowany przez bolszewików w 1922 roku uciekł z więzienia na Łubiance, wyskakując przez okno. W roku następnym opuścił Rosję na zawsze: najpierw wyjechał na Daleki Wschód, gdzie w 1924 w Harbinie ożenił się z młodszą od siebie o ponad 30 lat dziennikarką, publicystką i pisarką, Eugenią Weber⁵. W tym samym roku przedarł się do Europy, zamieszkał w Paryżu, a pod koniec 1927 roku osiadł w Warszawie, dokąd został zaproszony przez Dmitrija Fiłosofowa.

Chiriakow, jak już była mowa, miał ogromne doświadczenie w pracy dziennikarskiej. Toteż kierujący gazetą „За Свободу!” Dmitrij Fiłosofow po śmierci jej czołowego publicysty Michaiła Arcybaszewa prawdopodobnie liczył na pomoc Chiriakowów w redagowaniu jednego z najbardziej opiniotwórczych w ówczesnej Polsce dzienników rosyjskich. Siergiej Wojciechowski – publicysta,

⁴ O Chiriakowie pisali także m.in. [Богомолов 2004, 233, 246-248; Булгаков 1960, 168, 300, 333; Mitzner 2015, 124-128].

⁵ Było to drugie małżeństwo Chiriakowa. Jego pierwszą żoną była J.D. Kosmienko (1859-1938), którą poślubił w 1884 r.

działacz polityczny i współpracownik Dmitrija Filosofova – po latach tak oto wspominał pisarską parę:

Е.С. Вебер-Хирьякова и ее муж, А.М. Хирьяков, которого иногда называли „другом Льва Толстого” потому, что в молодости он, бросив службу во флоте, стал толстовцем и бывал в Ясной Поляне, приехали в Варшаву из Парижа по приглашению Filosofova, который рассчитывал на их помощь в редакции „За Свободу”. В этом он отчасти просчитался – душевно и телесно бодрый, несмотря на немалый возраст, Хирьяков был литератором, но не журналистом. В Литературном содружестве он удивлял слушателей необыкновенной памятью — мог прочитать наизусть не только несколько лирических стихотворений, но и целую поэму. Все злободневное занимало его мало. Зато неопценимой помощницей редактора стала молодая, по сравнению с мужем, Е.С. Вебер-Хирьякова (...) [Войцеховский, online].

Wkrótce Chiriakow stał się jednym z filarów rosyjskiej diaspory w Warszawie, o czym świadczy jego członkostwo w licznych organizacjach kulturalnych oraz społecznych. Brał udział w pracach Stowarzyszenia Literackiego (1929-1935) oraz Związku Rosyjskich Pisarzy i Dziennikarzy w Polsce, na którego czele stał w latach 30. Zarówno Stowarzyszenie, jak i Związek szeroko promowały rosyjską kulturę: organizowały wieczory literackie, konkursy oraz zebrania poświęcone pamięci jej wybitnych przedstawicieli, m.in. Michaiła Arcybaszewa, z okazji jubileuszu 70-lecia Dmitrija Mereżkowskiego czy też na cześć Władimira Niemirowicza-Danczenki; popularyzowały twórczość pisarzy młodszych pokoleń. Jeden z najważniejszych wieczorów przygotowanych przez Stowarzyszenie Literackie (31 stycznia 1932) poświęcono Julianowi Tuwimowi i jego przekładowi *Jeździec miedzianego*, który zaprezentował tłumacz. Z kolei Związek zorganizował w 1930 roku uroczyste obchody 20. rocznicy śmierci Lwa Tołstoja, zaś w 1937 – 100-lecia śmierci Puszkina. Ponadto wydał zbiorek *Антология русской поэзии в Польше* oraz opracował ankietę, która po latach posłużyła do przygotowania słownika pisarzy diaspory [Янгиров 2001, 71-80]. Kierujący nim Chiriakow, poprzez różnorodne inicjatywy, m.in. uczestnictwo w kampaniach rosyjskich gazet w Warszawie, przemówienia, prelekcje i odczyty starał się budować poczucie jedności kultury emigracyjnej.

Pisarz stał ponadto na czele Komitetu Rodzicielskiego Szkoły Rosyjskiej, angażując się w akcję zbierania na nią funduszy, współpracował z Polskim Towarzystwem Antropozoficznym, utrzymywał kontakty z Zakładem dla Niewidomych w Laskach. Był także członkiem zarządu i zastępcą przewodniczącego Rosyjskiego Komitetu Społecznego w Polsce (1930-1933) – jednej z najbardziej znaczących organizacji skupiającej emigrantów (w jego szeregach znaleźli się m.in. Nikołaj Bułanow, Władimir Brand, Dmitrij Filosofov, Siergiej Wojciechowski, Pantelejmon Simanski). Komitet udzielał pomocy materialnej i prawnej obywatelom rosyjskim przebywającym na terenie państwa polskiego. W 1930 r. zainicjował tradycję corocznych obchodów 7 listopada jako Dnia Nieprzejednania (День непримиримости) [*Как возник Российский...* 1930]. Odtąd rosyjscy

emigranci w różnych krajach mieli w ten sposób dawać świadectwo swemu nieprzejednaniu wobec bolszewizmu oraz czcić pamięć poległych w walce z nim.

Chiriakow był także stałym współpracownikiem gazety „За Свободу!”, a następnie – dziennika „Молва” (1932-1934) i tygodnika „Меч” (1934-1939), które kontynuowały jej program⁶. Zaangażowanie pisarza miało nieco inny charakter niż aktywność jego żony, która skupiła uwagę przede wszystkim na publicystyce antybolszewickiej. Porównanie liczby ich artykułów na łamach dziennika „За Свободу!” wskazuje, że Weber-Chiriakowa była bardziej aktywna, jednak teksty męża były bardziej zróżnicowane pod względem tematycznym i gatunkowym⁷.

Współpracę z gazetą Chiriakow rozpoczął jeszcze w Paryżu wiosną 1927 roku. Pierwszą publikację (z 30 kwietnia) poświęcił dziennikowi Lwa Tołstoja (*Дневник Толстого*). W warszawskiej gazecie zamieścił także wspomnienie o Poliksenie Sołowjowej (*Отшедшая*, 15 kwietnia 1927), drukował recenzje książek, przeglądy czasopism emigracyjnych oraz sowieckich, szkice, felietony, artykuły publicystyczne, opowiadania oraz incydentalnie wiersze. Ponadto analizował sytuację polityczną we Francji oraz Rosji sowieckiej.

W okresie tym, podobnie jak w latach późniejszych, centrum refleksji Chiriakowa stanowiła postać Lwa Tołstoja, choć wypowiedzi tego ostatniego pokazują, że dzieliło ich wiele, zwłaszcza w sferze religijnej: „Для него самопознание есть копание в себе, а не то самопознание, о котором говорит Сократ” – twierdził z dezaprobatą Tołstoj [*Литературное наследство* 1979, XC, 293]. I dalej: „Стихи Хирьякова совсем бесполезны. Он умный, в шахматы играет, а в религиозном отношении *nihil*. Познание себя есть сознание божественного начала в себе, а потом жить им, а не копать в себе” [*Литературное наследство* 1979, XC, 303].

Jako przyjaciela oraz znawcę twórczości autora *Wojny i pokoju* intensywnie promowała Chiriakowa gazeta „За Свободу!” jesienią 1927 roku wkrótce po jego przyjeździe do stolicy. 20 listopada w rocznicę śmierci Tołstoja w sali Domu Rosyjskiego (przy ul. Marszałkowskiej 68/4) Chiriakow wygłosił prelekcję na temat historii jego rozwoju duchowego i życia osobistego oraz podzielił się wspomnieniami o nim.

W periodyku *Filosofowa* publikował recenzje nowości wydawniczych oraz inscenizacji teatralnych, przypominał sylwetki klasyków literatury rosyjskiej i sowieckiej, a także pisarzy drugiego rzędu, komentował prasę bolszewicką i emigracyjną⁸. Swe rozważania poświęcił m.in. postaciom Michaiła Sałtykowa-

⁶ Rosyjski pisarz współpracował także z innymi emigracyjnymi periodykami, jak: „Зарница”, „Сеятель”, „Борьба за Россию”, „Руль”.

⁷ Chiriakow cieszył się dużym zaufaniem redaktora gazety, o czym świadczy fakt, że latem 1928 r. po wyjeździe *Filosofowa*, przejął jego obowiązki. Natomiast dwa lata później dziennik informował o chorobie Chiriakowa, która na krótko uniemożliwiła mu aktywność publicystyczną.

⁸ Zamieszczał je zazwyczaj pod własnym nazwiskiem, niekiedy posługiwał się pseudonimami „А. Сакмаров” i „Дир” bądź akronimem „А. Х-в”.

-Szczedrina, Nikołaja Michajłowskiego, Nikołaja Niekrasowa, Nikołaja Leskowa, Michaiła Arcybaszewa [Хирьяков 1931(1); 1928(3); 1931(2)]. W artykułach o wymownych tytułach *Что такое хам?* (15 stycznia 1929) oraz *Еще о хаме* (6 lutego 1929) ironicznie scharakteryzował postać czołowego poety proletariackiego Demiana Biednego. Jego przykład – nie tylko twórczość, ale także obłuda i cynizm – jak można wnioskować z dosadnych wypowiedzi Chiriakowa, świadczy o degeneracji społeczeństwa w Rosji oraz zdżyczeniu obyczajów: „(...) пахнущие псиной хамы явились господами положения и человек, желающий преуспеть в жизни, должен вести себя так, чтобы никто не мог сомневаться, что он действительно самый настоящий хам и пахнет самой несомненной псиной” [Хирьяков 1929].

Kilka szkiców poświęcił Aleksandr Chiriakow Maksymowi Gorkiemu, o którym również wypowiadał się krytycznie, nie szczędząc nawet inwektyw [Хирьяков 1928(4); [Dir. [Hir'âkov A.M.] 1931]. W publicystyce oraz postawie pisarza upatrywał zdradę ojczyzny i ideałów, sprzedajność, bezczelność oraz lokajstwo wobec państwa sowieckiego i bolszewików; nazywał go „pierwszym w Rosji sowieckiej kelnerem”. Zamieszczony w gazecie „Известия” artykuł Gorkiego *О новом и старом* poświęcony kobietom radzieckim, stał się pretekstem do oskarżania go o propagandę bolszewizmu, obłudę, fałszowanie rzeczywistości oraz przemilczanie trudnych tematów. Jego prosowiecką postawę Chiriakow skonfrontował z wcześniejszą, pełną krytycyzmu oraz obaw co do Lenina i skomentował tak oto:

И ведь знает, что врет, а пишет. Надо же господам услуживать. На то и официант № 1. (...) А ведь когда-то Горький был искренним и честным писателем. Был честным, пока не стал на сторону убийц и отравителей русского народа. (...) Прежний Горький, конечно, постыдился бы подписывать своим именем такую вялую и бездарную статью, но теперешний официант № 1 знает своих господ и понимает, что они всякую дрянь съедят, лишь бы было подано под большевицким соусом [Хирьяков 1927(2)].

Chiriakow – uważny obserwator życia społeczno-politycznego i kulturalnego, analizował także sytuację w ZSRR oraz omawiał najważniejsze problemy emigracji. Zajmowały go zwłaszcza los i znaczenie na wygnaniu Cerkwi Prawosławnej, sekciarstwo, głównie duchoborcy, oraz stosunek bolszewików do religii. Jak zauważa Julia Rykunina, do końca życia pozostał on liberałem-społecznikiem, interesującym się sztuką i religią. Początkowo wiara miała dla Chiriakowa sens przede wszystkim etyczny, z czasem nabrała charakteru mistycznego, o czym świadczyć może jego zainteresowanie antropozofią, Nikołajem Rerichem, a także Andrzejem Towiańskim [Рыкунина 2011, 253-254, 258].

Zwłaszcza na przełomie lat 20. i 30. Chiriakow demonstrował swój talent polemiczny, ogłaszając drukiem na łamach „За Свободу!” publicystykę antybolszewicką, całkowicie zgodną z linią programową tego dziennika. Artykuły wyrażały negatywny stosunek pisarza do Rosji sowieckiej oraz przeświadczenie o szczególnej roli emigrantów, nie tylko w pielęgnowaniu rodzimej kultury oraz

kultywowaniu czystości języka, lecz także ich misji politycznej. Chiriakow przypominał wychodźcom o ich obowiązku moralnym wobec ojczyzny, mającym polegać na odsunięciu od władzy bolszewików. Swe poglądy, nawiązując do niegdyś mu bliskiej pacyfistycznej postawy Tolstoja, tłumaczył następująco: „Толстой безусловно отрицал насилие. Как бы мне ни хотелось быть вместе с Толстым, я не могу отрицать насилия, когда существуют убийцы и отравители русского народа — большевики” [Хирьяков 1927(1)]. Jeszcze dobitniej cele te sformułował w artykule *Итоги жизни* z 1930 roku, w którym stwierdził, iż niezbędnym warunkiem, by uznać swe życie za przeżyte godnie, jest udział każdego emigranta w działaniach na rzecz wyzwolenia Rosji:

Перед нами лежит огромная задача, непосильная для каждого отдельного человека, но возможная для дружного натиска объединенных сил. Эта задача — освобождение нашей родины. [...] Перед нами великое дело — освобождение нашей родины от шайки насильников, духовно отравляющих наш народ. Без участия в этом деле освобождения, итог нашей жизни не может оказаться сколько-нибудь удовлетворительным [Хирьяков 1930]⁹.

Publicysta demaskował patos sowieckiej propagandy, pokazując realne trudności bolszewickiego państwa [Хирьяков 1928(1)], błędy ekonomiczne i antysemityzm w ZSRR [Хирьяков 1928(2)]. Zwracał uwagę na problem wolności słowa oraz piętnował represje, ostrzegał przez destrukcyjnym oddziaływaniem komunizmu na Europę. Stawiał pytania o drogi rozwoju emigracji i jej zadania [Хирьяков 1933(2)]. Starał się budzić sumienia oraz uczucia patriotyczne w rosyjskich uchodźcach; sprawdzał jakość ich człowieczeństwa, przy czym głównym probierzem – podobnie jak dla innych zradyzalizowanych pisarzy i publicystów emigracyjnych, choćby Zinaidy Gippius, Dmitrija Mereżkowskiego, Dmitrija Filosofowa czy Eugenii Weber-Chiriakowej – był dla niego ich stosunek do bolszewizmu¹⁰.

Równolegle do publicystyki, której żar z biegiem lat przygasa, pisarz wiele uwagi poświęca wspomnieniom. Tworzy szkice na temat spotkań literackich, rysuje portrety Tolstoja, Leskowa i Mereżkowskiego, wraca pamięcią do czasów swej młodości i dojrzałości. Wspomnienia te publikowane w kilkudziesięciu numerach gazety Filosofowa od września 1929 do listopada 1930 roku połączył Chiriakow w dwa cykle: *Страницы из воспоминаний* oraz *Отрывки из воспоминаний*. Ponadto jego zainteresowanie niezmiennie przyciąga Tolstoj: analizuje rękopisy *Wojny i pokoju* oraz publikuje nieznaną wariant noweli *Hadzi-Murat*.

W przedemigracyjnym dorobku Chiriakowa znajduje się kilkanaście zbiorów opowiadań (m.in. *Легенды любви* (1898), *Украденное счастье* (1920), *Великая*

⁹ Zob. także [Хирьяков 1933(1)].

¹⁰ Wykaz materiałów publikowanych w gazecie „За Свободу!” w latach 1927-1932, a więc w okresie współpracy z nią Chiriakowa, znaleźć można w czasopiśmie: „Литературоведческий журнал” 2012, nr 30, 236-368; 2013, nr 32, 303-376; 2013, nr 33, 148-257; 2014, nr 34, 207-274.

борьба (1920), *Старинная любовь* (1925), legendy różnych narodów, a także sztuka *Бронированный Фауст. Пародия в 4-х действиях с прологом и эпилогом* (1914). Również na obczyźnie pisarz uprawiał twórczość literacką zarówno prozatorską, jak i poetycką. Na łamach periodyku „За Свободу!” opublikował szereg opowiadań, m.in.: *Святая борьба* (21, 22, 23, 25 lutego 1928), *Дует...* (24 lutego 1928), *Испытание* (31 marca, 1 kwietnia 1929), *Начальник пути* (24–25 grudnia 1929); ukazały się tam także fragmenty powieści *Гражданин Яша*, będącej satyryczną historią początkującego rewolucjonisty (1, 2 sierpnia VIII 1929). Chiriakow zamieszczał w gazecie również lirykę refleksyjno-filozoficzną i patriotyczną oraz wiersze satyryczne, jak dedykowany Trockiemu *Пленный не рыцарь* (9 kwietnia 1929), etiudy dramatyczne (*Предатель: Драматический этюд в одном действии*) (27maja 1928) oraz satyryczne scenki wierszem (*Ты возвратился, благодатный. (Коммунистический этюд в одном действии)*) (9 czerwca 1929). Jego twórczość literacka cieszyła się sporym uznaniem, o czym świadczą nagrody przyznawane mu przez krajowe i międzynarodowe gremia. Wiersz *О, родина, родина, родина-мать* został wyróżniony trzecią nagrodą na Zjeździe Rosyjskiego Sokolnictwa w Belgradzie (19–31 stycznia 1929), zaś opowiadanie *Медведь* uhonorowano w 1934 roku na konkursie Związku Rosyjskich Pisarzy i Dziennikarzy w Jugosławii¹¹.

Wczesne poglądy Chiriakowa na sztukę ukształtowały się pod wpływem Tolstojowskiego rozumienia twórczości zawartego w traktacie *Что такое искусство* oraz tradycji klasycznej literatury rosyjskiej, która starała się łączyć ideały estetyczne z etycznymi. W dziele literackim zwracał uwagę na pierwiastek humanistyczny, akcentował pedagogiczne i umoralniające znaczenie literatury oraz szczególny etos pisarza jako obrońcy wolności słowa i prawdy, kształtującego opinie i postawy. Chiriakow chętnie podejmował tematykę uniwersalną ludzkiej egzystencji, sięgał po wzorce biblijne. Jego spojrzenie na literaturę w okresie warszawskim dopełniło, niewątpliwie, doświadczenie emigracji i sytuacji wygnania. Świadczy o tym zwłaszcza nostalgiczna liryka refleksyjna, którą przenikają charakterystyczne dla poezji porewolucyjnej emigracji rosyjskiej obrazy ojczyzny, miłość do niej, tęsknota oraz dramat losu wygnańca. Była to poezja silnie nasycona emocjonalnie, pełna wspomnień o dawnej Rosji, nawiązań do folkloru i Biblii, gdzie wiara podmiotu lirycznego w odrodzenie ojczyzny i powrót do kraju przeplatała się ze zwątpieniem, utratą nadziei oraz rozgoryczeniem i rozczarowaniem. Motywy te odnaleźć można w wierszach *О, родина, родина, родина-мать* (1929), *Панихида* (1929), *Россия! Родина! Родимая земля!* (1937), *Когда Израилем нарушен был обет* (1939) i in. Próba podsumowania własnego tułaczego życia jest wiersz *Странник* (1939) – jeden z ostatnich w dorobku Chiriakowa. Jest to poetycka opowieść o pełnym niewiadomych losie samotnego wędrowca, którego jedynym

¹¹ Okragły jubileusz działalności literackiej Aleksandra Chiriakowa odnotował Lew Gomolicki [1937].

towarzyszem jest kostur. Autor odwołuje się tutaj do alegorii statku unoszącego się na wzburzonym morzu, a konkretnie – miotanej przez fale żagłówki, której obraz nasuwa skojarzenia ze znanym wierszem Lermontowa. Bohater liryczny jest to człowiek, który doznał niejednego rozczarowania i z którego nie raz zadrdził los, a jednak do końca nie traci on wiary i nadziei. Myśl tę ilustruje metaforyczne zakończenie wiersza: „Заревом нежным зажглись облака, / Стихла безумного сердца тоска... / Дальше, все выше, все выше, вперёд... / Верю и вижу, что солнце встает!” [Хирьяков 1939].

Mimo dość zaawansowanego wieku Chiriakow prowadził w Polsce międzywojennej ożywioną działalność kulturalną. Angażował się w życie diaspory jako członek licznych ugrupowań literackich i komitetów społecznych oraz aktywnie współpracował z opiniotwórczymi gazetami rosyjskimi w Warszawie, które propagowały wśród swych czytelników przeświadczenie o ich odpowiedzialności za losy Rosji oraz misji politycznej i kulturalnej. Jego dorobek jest zróżnicowany pod względem gatunkowym i problemowym. Na łamach gazety „За Свободу!” Chiriakow publikował zarówno artykuły o charakterze przeglądowym i krytycznym, jak i publicystykę antybolszewicką. Zamieszczał wspomnienia literackie, utwory prozatorskie oraz wiersze, które wyrażały nastroje i losy emigrantów. Ich motywami przewodnimi w ostatnim okresie życia obok miłości do ojczyzny i wiary w jej odrodzenie stały się toposy pielgrzymowania, przemijania, śmierci oraz nadziei na zmartwychwstanie.

Bibliografia

- Ângirov Rašit. 2001. *K istorii izdaniâ „Slovarâ russkih zarubežnyh pisatelej” V.F. Bulgakova*. W: *From the Other Shore. Russian Writers Abroad. Past and Present*. Vol. 1: 71-80 [Янгиоров Рашит. 2001. *К истории издания „Словаря русских зарубежных писателей” В.Ф. Булгакова*. W: *From the Other Shore. Russian Writers Abroad. Past and Present*. Vol. 1: 71-80].
- Bogomolov Nikolaj. 2004. *Iz istorii varšavskoj gazety „Za svobodu!”*. W: Bogomolov N.A. *Ot Puškina do Kibirova: Stat'i o russkoj literature, preimušestvenno o poëzii*. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie [Богомоллов Николай. 2004. *Из истории варшавской газеты „За свободу!”*. W: Богомоллов Н.А. *От Пушкина до Кибирова: Статьи о русской литературе, преимущественно о поэзии*. Москва: Новое литературное обозрение].
- Bolezn' A.M. Hir'ákova. 1930. „Za Svobodu!” 23 XI [Болезнь А.М. Хирьякова. 1930. „За Свободу!” 23 XI].
- Bulgakov Valentin. 1960. *L.N. Tolstoj v poslednij god ego žizni*. Moskva: Hudožestvennaâ literatura [Булгаков Валентин. 1960. *Л.Н. Толстой в последний год его жизни*. Москва: Художественная литература].
- Dir. [Hir'ákov A.M.]. 1931. *Gor'kij na skol'zkom puti*. „Za Svobodu!” 2 VI [Дир. [Хирьяков А.М.]. 1931. *Горький на скользком пути*. „За Свободу!” 2 VI].
- Filosofov Dymitr. 2015. *Pisma wybrane*. T. I: *Trudna Rosja (1902-1916)*. Wyb. i oprac. Mitzner P., przekł. Dubyk H. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

- Filosofov Dymitr. 2015. *Pisma wybrane*. T. II: *Rosjanin w Polsce (1920-1936)*, wyb. i oprac. Mitzner P. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Gomolickij Lev. 1937. *A.M. Hir'akov: 50-letie literaturnoj deatel'nosti*. „Meč” nr 33: 3 [Гомолицкий Лев. 1937. *А.М. Хирьяков: 50-летие литературной деятельности*. „Меч” nr 33: 3].
- Hir'akov Aleksandr. 1927(1). „Sovremennye zapiski”. Кн. XXXII. „Za Svobodu!” 16 IX [Хирьяков Александр. 1927(1). „Современные записки”. Кн. XXXII. „За Свободу!” 16 IX].
- Hir'akov Aleksandr. 1927(2). *Oficiant № 1*. „Za Svobodu!” 6 XI [Хирьяков Александр. 1927(2). *Официант № 1*. „За Свободу!” 6 XI].
- Hir'akov Aleksandr. 1928(1). *Čudesna Dneprostroâ*. „Za Svobodu!” 8 I [Хирьяков Александр. 1928(1). *Чудеса Днепростроя*. „За Свободу!” 8 I].
- Hir'akov Aleksandr. 1928(2). *Bol'sevickie ūdofoby*. „Za Svobodu!” 18 I [Хирьяков Александр. 1928(2). *Большевицкие юдофобы*. „За Свободу!” 18 I].
- Hir'akov Aleksandr. 1928(3). *Duša pisatelâ*. „Za Svobodu!” 3 III [Хирьяков Александр. 1928(3). *Душа писателя*. „За Свободу!” 3 III].
- Hir'akov Aleksandr. 1928(4). *Zlataâ ser'*. „Za Svobodu!” 17 X [Хирьяков Александр. 1928(4). *Златая цепь*. „За Свободу!” 17 X].
- Hir'akov Aleksandr. 1929. *Čto takoe ham?* „Za Svobodu!” 15 I [Хирьяков Александр. 1929. *Что такое хам?* За Свободу! 15 I].
- Hir'akov Aleksandr. 1930. *Itogi žizni*. „Za Svobodu!” 9 XI [Хирьяков Александр. 1930. *Итоги жизни*. „За Свободу!” 9 XI].
- Hir'akov Aleksandr. 1931(1). *Sobiratel' sokroviš: N.S. Leskov 1831-1931*. „Za Svobodu!” 17 II [Хирьяков Александр. 1931(1). *Собиратель сокровищ: Н.С. Лесков 1831-1931*. „За Свободу!” 17 II].
- Hir'akov Aleksandr. 1931(2). *Obrečennyj (K 4-j godovšine M.P. Arcybaševa)*. „Za Svobodu!” 8 III [Хирьяков Александр. 1931(2). *Обреченный (К 4-й годовщине М.П. Арцыбашева)*. „За Свободу!” 8 III].
- Hir'akov Aleksandr. 1933(1). *Radosti ruskoj emigracji*. „Molva” 15 VI [Хирьяков Александр. 1933(1). *Радости русской эмиграции*. „Молва” 15 VI].
- Hir'akov Aleksandr. 1933(2). *Vudil'nik*. „Molva” 2 VII [Хирьяков Александр. 1933(2). *Будильник*. „Молва” 2 VII].
- Hir'akov Aleksandr. 1939. *Strannik*. „Russkoe slovo” 12-13 III [Хирьяков Александр. 1939. *Странник*. „Русское слово” 12-13 III].
- Kak vznik Rossijskij obšestvennyj komitet v Pol'se*. 1930. „Za Svobodu!” 1-2 XI [Как возник Российский общественный комитет в Польше. 1930. „За Свободу!” 1-2 XI].
- Literaturnoe nasledstvo*. 1979. Т. XC, кн. 4: *U Tolstogo. 1904-1910*. „Asnopolânskie zapiski” D.P. Makovickogo. Moskva: Nauka 1979 [Литературное наследство. 1979. Т. XC, кн. 4: *У Толстого. 1904-1910*. „Яснополянские записки” Д.П. Маковицкого. Москва: Наука 1979].
- Mitzner Piotr. 2014. *Warszawski „Domek w Kołomnie”. Rekonstrukcja*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Mitzner Piotr. 2015. *Warszawski krąg Dymitra Filosofova*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Oblałkowska-Galanciak Iwona [NDiaye Iwona Anna]. 2001. „Gorzkie gody...”. *Publicystyczna i literacka działalność Dymitra Filosofova na emigracji*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Rykunina Ūliâ. 2011. *Glazami „tolstovca”*. *A.M. Hir'akov i ego vospominaniâ*. „Toronto Slavic Quarterly” No. 37: 243-268 [Рыкунина Юлия. 2011. *Глазами „толстовца”*. *А.М. Хирьяков и его воспоминания*. „Toronto Slavic Quarterly” No. 37: 243-268].

- Stanislavskij Wojceh. 2006. *Žizn' na obočine. Russkaâ èmigraciâ na zemlâh Vtoroj Reči Pospolitoj*. „Novaâ Pol'sa” nr 7-8(77): 91-96 [Станиславский Войцех. 2006. *Жизнь на обочине. Русская эмиграция на землях Второй Речи Посполитой*. „Новая Польша” nr 7-8 (77): 91-96.
- Troškina Irina. 2006. *Dokumenty GARF o deâtel'nosti russkih èmigrantskih obšestvennyh organizacij v Pol'se (1920–1930-e gg.)*. „Otečestvennyje arhivy” nr 5: 56-66 [Трошкина Ирина. 2006. *Документы ГАРФ о деятельности русских эмигрантских общественных организаций в Польше (1920–1930-е гг.)*. „Отечественные архивы” nr 5: 56-66].
- Vojcehovskij Sergej. 1978. *Èpizody*. London–Kanada: Zarâ. W: <http://www.dk1868.ru/history/voytzechov.htm#z151> (Dostup 15 VI 2018) [Войцеховский Сергей. 1978. *Эпизоды*. Лондон–Канада: Заря. W: <http://www.dk1868.ru/history/voytzechov.htm#z151> (Доступ 15 VI 2018)].

Summary

RUSSIAN EMIGRATION IN INTERWAR WARSAW: ALEKSANDR KHIRYAKOV

This paper is devoted to the cultural activity of the Russian emigrant, writer, journalist, critic and author of the memoirs – Aleksandr Khiryakov (1863-1940) in interwar Warsaw. His activity proves that he was an important representative of the diaspora, however he was marginalized by literary scholars. Khiryakov was involved in the life of the emigration community as a member of numerous literary groups and social committees. He initiated significant projects, voiced important ideas and actively cooperated with opinion-forming Russian newspapers, which propagated among their readers the conviction of their responsibility for the fate of Russia as well as its political and cultural missions.

Kontakt z Autorką:
ksi@uw.edu.pl, iekrycka@uw.edu.pl